

De generaal van het dode leger

Een Albanese oorlogsroman

BRON: Trouw, 12 augustus 1972

Door J. van Doorne

Albanië is maar een klein land; het is nog kleiner dan Nederland en er wonen twee miljoen mensen. De geschiedenis van Albanese middeleeuwen maakte het beurtelings deel uit van het Servische, Bulgaarse, Venetiaanse en Napolitaanse rijk, waarna het gebied door de Turken veroverd werd. Het zou tot 1913 duren, eer het zelfstandig werd. In '39 werd het door de Italianen veroverd. In 1945 werd het opnieuw zelfstandig. Thans is het een communistische republiek.

De Italianen hebben er tijdens de oorlog verschrikkelijk huisgehouden; zij hebben het echter niet kunnen onderwerpen. Dat konden de Duitsers evenmin, die na de capitulatie van Italië twee jaar lang getracht hebben zich van de Albanese partizanen te ontdoen. Over de Albanese literatuur is hier ten lande niets of vrijwel niets bekend. Het is een Albanese roman in Nederlandse vertaling verschenen: *De generaal van het dode leger*, door de in 1934 geboren Ismael Kadare. Hel is zijn eerste publicatie. Men zou het boek een oorlogsroman kunnen noemen, zij het dan, dat de geschiedenis zich twintig jaar na grote oorlog voltrekt. Een Italiaanse generaal en een priester krijgen de opdracht, naar Albanië te gaan om daar, met toestemming van de Albanese regering de lijken op te graven van de gesneuvelde Italiaanse soldaten. Ze krijgen enkele Albanese ambtenaren mee en ze huren arbeiders om de graven te openen. De generaal en de priester hebben lijsten bij zich van de gesneuvelden, gegevens omtrent de plaats van de graven en de personen zelf zijn toegevoegd, zoals lengte en toestand van het gebit.

Het wordt voor die twee een verschrikkelijke tijd, vooral in de winter. Zij komen ook achter tal van voor het Italiaanse rijk beschamende bijzonderheden. Zowel de generaal als de priester denkt conservatief, vooral de generaal, waarnaast de priester slechts een bijfiguur is. Zij hebben een belangrijke missie te vervullen: de stoffelijke resten der Italiaanse helden naar de heilige vaderlandse grond

terug te brengen. De generaal is er vooral op gebrand de resten te vinden van ene kolonel Z. wiens rijke, zeer mooie weduwe nadrukkelijk gevraagd heeft de beenderen van haar man te vinden, opdat die in het marmeren mausoleum, na de oorlog gebouwd, zullen kunnen rusten.

De arbeid die de twee Italianen verrichten, is ontmoedigend: naar de graven moet soms dagenlang gezocht worden; de identificatie verloopt moeilijk en de weersomstandigheden zijn in herfst en winter abominabel. De generaal geraakt aan de drank, ziet reikhalzend uit naar het einde van zijn taak en raakt geestelijk lichtelijk gestoord. Hij kan het maar niet verkroppen dat de Italianen zo slecht gevochten hebben. Als hij het leger had mogen aanvoeren, zou het anders gelopen zijn. Tenslotte voelt hij zich als de generaal van een leger van doden. Heel zijn werk gaat hem tegenstaan. Wat hem eveneens ergert, is dat hij de kolonel Z. niet kan terugvinden. Pas aan het einde van de roman gelukt hem dit. Of liever, de beenderen worden hem toegeworpen door een oude Albanese vrouw die de thuis zo stralende en aanbeden kolonel vermoord heeft, nadat hij haar veertienjarige dochter verkracht had en haar tot zelfmoord had gedreven. De vrouw had de schoft voor de drempel van haar woning begraven.

Het verhaal van de kolonel is slechts een van de vele oorlogsverhalen die Ismail Kadare in zijn roman verwerkt heeft. Hij heeft niet naar schokkende effecten gezocht. Integendeel, hij heeft afstand bewaard en laat de lezers hun conclusies trekken. Er zijn tal van groteske situaties, mede doordat er nog een andere generaal van een niet genoemd land bezig is naar 'zijn' doden te zoeken. Die andere generaal is een eenarmige cynicus, die er geen been

in ziet desnoods beenderen van Italianen, per ongeluk opgegraven, naar zijn land op te zenden om nabestaanden gelukkig te maken. Als de Italiaanse generaal dat bemerkt is hij buiten zichzelf: de internationale rechtsorde moet toch in acht genomen worden. En dat zegt de man dan nadat de lezer door de auteur geconfronteerd is met talloze rechtsverkrachtingen en andere schandelijkheden, bedreven door de Italiaanse troepen, waarvan de resten zo zorgvuldig worden bijeengezocht.

De auteur geeft geen enkel commentaar, laat ook niet door iemand in het boek commentaar geven op de krankzinnige uitspraak van de generaal. En zo gaat dat het hele boek door.

Aan het einde van zijn missie gekomen maakt de generaal een dodenmis mee voor het zieleheil van zijn gevonden helden en vertrekt dan naar Italië, echter zonder de beenderen van kolonel Z., waarvan hij zich ontdaan heeft. Dat spijt hem naderhand. De andere generaal biedt hem de resten van een eveneens een meter twee-en-tachtig lang geweest zijnde soldaat aan, en wel tegen een zacht prijsje, maar daar gaat de Italiaan toch niet op in.

Heel het boek is een aanklacht tegen de oorlog, ontketend door machtswellustelingen onder de leugen, de glorie van de natie te willen verhogen. Maar dan niet een aanklacht die gesteld is in diep bewogen woorden. De auteur heeft de dramatische wending versmaad. Hij gebruikt ironie, spot en groteske humor zonder het echter te bont te maken. Knap geschreven, boeiend en zeker tot nadenken stemmend.

De roman heeft nog een andere verdienste; hij geeft veel informatie over het Albanese volk: de priester, die Albanes kent, tracht gedurig de generaal uit te leggen waarom de Albanesen dit of dat deden in de oorlog en waarom ze dit of dat doen tijdens hun verblijf in Albanië. Mij werd het tijdens het lezen duidelijk hoe het kwam dat noch de Italianen, noch de Duitsers dit kleine land onderwerpen konden.

Daar moet ik toch een aantekening bij maken. Want het gaat hier om een roman. Ongetwijfeld is de strekking verheven en de boodschap van groot belang. Het oorlogsbedrijf en de waanzin van het zoeken naar nationale glorie kunnen niet genoeg gehekeld worden. Kadare schrijft overtuigend. Bij het lezen besef je dat het alles gebeurd zou kunnen zijn. Verder kan de lezer niet komen. Een roman kan een overtuigende leugen zijn. Een roman is per slot van rekening een zeer subjectieve zaak en dat maakt het gevaar ervan uit. Toch is dit niet een dilemma. Want de geest die uit een roman spreekt, doet hem ons aan-

vaarden of verwerpen. Ik aanvaard deze roman ten volle, ook al zou de helft ervan verzonnen zijn.

Het voordeel dat de roman biedt, is dat hij de lezer veel dichter bij de gruwelijke feiten brengt dan statistieken of rapporten. Als wij lezen dat er in een bepaalde slag tien-duizend soldaten sneuvelden, zegt ons dat niet veel. Ons voorstellingsvermogen is daarvoor te gering. Maar als een auteur ons zet naast een creperende soldaat, die vergeefs tracht zijn darmen in zijn buik terug te drukken en onderwijl of vloekt of bidt, zijn regering naar de hel wenst of in jammerlijk verdriet om zijn vrouw roept, vullen onze ogen zich met tranen en ons hart wordt vervuld van woe-de. Dat is de grootheid van de roman. Kadare heeft in *De generaal van het dode leger* een roman geschreven die waard is, door duizenden gelezen te worden. Ik ben met zekere tegenzin aan het lezen van net boek begonnen. Oorlogsromans zijn geen opwekkende lectuur. Daarenboven heb ik van sommige ervan, zoals de trilogie '08.15' een niet geringe walging overgehouden. Maar *De generaal van het dode leger* heeft me van meet af aan meegesleept en dat niet allereerst door zijn dramatische scènes, maar vooral door zijn vermogen tot na denken te stemmen.